

Az antikvitás emlékei egy elfeledett egyetemi gyűjteményben

Közismert, hogy a múzeumokban/kiállítóhelyeken szervezett formában bemutatott tárgyak, illetve a magángyűjtemények mélyén rejtőző kincsek mellett a régészeti tanszékkel rendelkező egyetemeken is találhatunk olyan régészeti leleteket, amelyek főként az adott intézmény volt oktatóinak hagyatékaként őrződtek meg az utókornak. Unikálisnak számít talán ezek között a Debreceni Egyetem Klasszika-filológiai és Ókortörténeti Tanszékének gyűjteménye, hiszen a régészeti örökségünk felkutatását célzó oktatás az intézményben már régen befejeződött.

A Debreceni Egyetem megalapítását követően már egy éven belül, 1915-ben felmerült az igény egy régészeti tanszék felállítására, az érdemi munka azonban csak 1926-ban kezdődhetett meg a Láng Nándor vezette archeológiai szakelődőség megszervezésével. Az alapító iratokban tanszékként szereplő Régészeti Intézet végül 1938-ban születhetett meg, amely egészen az 1949-ben eszközölt szervezeti átalakításokig önállóan működhetett. Járdányi-Paulovics István vezetésével azonban a régészet iránt érdeklődő hallgatók maroknyi csapata még ezek után is részt vehetett feltárásokon a professzor 1952-ben bekövetkezett haláláig.

**Szebenyi Tamás
Gyurka Orsolya**

A legkorábbi kőkortól egészen a török hódoltság koráig tárgyi emlékeket felvonultató hagyaték a magyarországi és az erdélyi régészet hőskorának kiváló metszetét adja. Alapját minden bizonnyal az egyetem berkein belül működő Classica-philológiai és Művészettörténeti Múzeum képezhette, amely 1932-ben nyugalomba vonuló vezetője után a Láng Nándor Múzeum nevet kapta.

Sajnos a vonatkozó dokumentáció elkallódása miatt a múzeum törzanyagának rekonstruálására mára már nem tehetünk kísérletet. Bizonyos azonban, hogy a jelenleg is az egyetemi gyűjteményben található őskori leletek meghatározó része 1938-ban Roska Mártonnal együtt érkezhettek Kolozsvárról, aki ezeken felül számos belföldi cserével is gazdagította a tárgyak sorát mindösszesen 2 éves itt tartózkodása alatt. Személye révén a debreceni leletanyag számos szállal kötődik más hazai és erdélyi hagyatékokhoz is, mint például a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékének gyűjteményéhez, ahol 1945 és 1950 között tevékenykedett. A Járdányi-Paulovics István által a Dunántúlon vezetett ásatások révén később számos római kori emlék kerülhetett be első kézből is a Debreceni Egyetemre. Sajnos Járdányi-Paulovics 1952-ben bekövetkezett halálával a régészeti képzéssel együtt a gyűjtemény

is elvesztette utolsó pártfogóját: az egyetemen belüli strukturális változások, és így a leletanyag többszöri szakszerűtlen költöztetése folytán számos tárgy elveszett, a leltárkönyvek pedig az egykori Láng Nándor Múzeummal együtt a feledés homályába merültek. A leletanyag rendszerezése a jelenlegi tanszékvezetés érdeklődésének hála az elmúlt években indulhatott meg ismét, így a hagyaték talán újra komolyabb publicitást kaphat a közeljövőben.

A hagyaték szerteágazó eredete magában hordozza a magyarázatot annak igen heterogén összetételére is. Változatossága ellenére a legunikálisabb tárgyakat mégis a leletanyag egészének mindősze töredékét alkotó ókori eredetű tárgyak között kell keresnünk.

A hazai vidéki gyűjteményekben igen ritkának számítanak az antik görög eredetű kerámiaedények, amelyekből Debrecenben a számos színesre festett, geometrikus díszű töredék mellett 4 egész darabot is megcsodálhatunk. Leglátványosabbként talán azt a 2 db *lékhüthosz* típusú olajtároló edényt emelhetjük ki, amelyeknek festetlen felületén fekete bevonattal felvitt minta figyelhető meg. A nagyobbik, kevésbé töredékes tárgyon az emberek és lovak elnagyolt ábrázolása a díszítés többi stilsztikai vonásával együtt a Haimón-festőnek a Kr. e. 5. században működő műhelyére utal. Szintén ebből az időszakból maradhatott ránk a kis méretű korinthuszi gömb *arüballosz*, amely szintén olajtároló edényként funkcionálhatott. A gyűjtemény leg-

Lékhüthosz formájú töredékes edények (balra: a Haimón-festő köréhez kapcsolható edény figurális festéssel; jobbra: horizontális palmettamotívummal díszített darab) (fotó: Lukács Tihamér, DDM)

későbbi görög edénye a nagyon jó állapotban fennmaradt betétes peremű ivóedény (*szkülilix*), amelynek gyártását egészen a Kr. e. 4. század második feléig datálhatjuk. Az edények feltehetően Stegmüller Árpád ajándékából származhatnak, aki 1926/1927–1932 között 11 korinthuszi vázát adományozott a gyűjteménynek, ám ugyanígy beszerezhetette őket akár Láng Nándor is, aki az Athéni Német Régészeti Intézetben tevékenykedett.

Rendkívül érdekes lehet a 2 db bronzból öntött női mellszobor eredettörténete. 1899-ben Kárpáti Kelemen tanulmányában közölt fényképeken ismerhetjük fel a debreceni darabokat, amelyek a tanulmányban megadott méretadatok alapján is megfeleltethetők egymásnak. A gyanút tovább erősíti, hogy az eredetileg savariai lelőhelyű darabokról 2005-ben Tóth Endre már, mint eltűnt leletekről számolt be. Nem tévedhetünk talán sokat azzal, ha a hiányzó szombathelyi kisplasztikákat látjuk ezekben, amelyek Járdányi-Paulovics István révén kerülhettek Debrecenbe. Hasonló sorsa lehetett a hagyaték áldozati jelenetet ábrázoló bronz domborművének is, amelynek pontos analógiája szintén Savariából ismert, így valószínűleg a jelenleg Debrecenben található lelet szintén egy savariai műhely terméke lehet. Ugyanezen intézményközi kapcsolatokat mutatják a gyűjtemény római luxusedény- (*terra sigillata*) töredékei, amelyek Aquincumból és Savariából egyaránt érkezhettek. Az Alföld római korának tárgyi hagyatékába nem illő leletekben így gyakran intézményközi ajándékokat kell látnunk, mintsem barbárok zsákmányát vagy a korabeli kereskedelem eredményét.

Lekopott festésű korinthuszi gömb *arüballosz* (fotó: Lukács Tihamér, DDM)

Több töredékből összeállítható betétes peremű tál (fotó: Lukács Tihamér, DDM)

Feltehetően savariai lelőhelyű, női alakokat ábrázoló bronzból öntött római kisplasztikák (fotó: Lukács Tihamér, DDM)

Számos ókori leletről feltételezhetjük annak erdélyi eredetét, azonban a dák fibula (ruhakapcsoló tű) esetében nem merülhet fel kétség. Az ezüst ékszer igen jellegzetes típust képvisel (bár ez az erősen tagolt variáns lényegesen ritkábban jelenik meg), amely Erdélyben és a Körösök vidékén a Kr. e. 2. század végétől egészen a Kr. e. 1. század végéig lehetett használatban. A viaszveszejtéses technikával készült test tökéletes állapotban őrződött meg, azonban a ruhakapcsoló tű szintén ezüsből készült rugószekezetét a tárgy alsó részéről eltávolították, amelyre a jól megfigyelhető durva vésésnyomok utalnak. Hasonlóan több más tárgyon is tapasztalhatók fűrészelés vagy polírozás nyomai. Ezeket modern kori beavatkozásoknak tekinthetjük, feltehetően a gyűjteménybe kerülésük előttről származnak, még egykori megtalálójuk bánhatott el velük hasonlóan szakszerűtlenül.

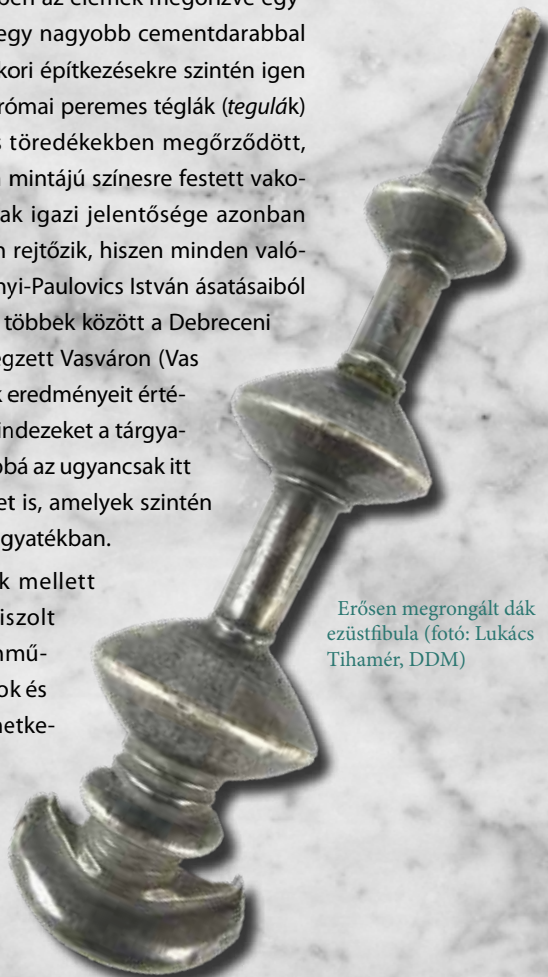

Bár kevésbé látványosak, meglepően nagy mennyiségben vannak jelen a leletanyagban a római építőanyagok. A számos különböző típusú terrazo padlóelem között a legnagyobb információtartalommal az a több piskóta alakú darabból álló együttes bír, amelyben az elemek megőrizve egykori elrendezésüket, aljukon egy nagyobb cementdarabbal maradtak ránk. A római kori építkezésekre szintén igen jellemzőek a bélyeges római peremes téglák (*tegulák*) vagy a sajnos igen kis töredékekben megőrződött, így kiserkeszthetetlen mintájú színesre festett vakolattöredékek. A tárgyak igazi jelentősége azonban újra csak eredetükben rejtőzik, hiszen minden valószínűség szerint Járdányi-Paulovics István ásatásaiból származnak, amelyeket többek között a Debreceni Egyetem hallgatóival végzett Vasváron (Vas megyében). Az ásatások eredményeit értékelő közleményében mindezeket a tárgyakat érinti, említve továbbá az ugyancsak itt feltárt újkőkori leleteket is, amelyek szintén megtalálhatók még a hagyatékban.

Áldozati jelenetet ábrázoló bronzöntvény (fotó: Lukács Tihamér, DDM)

A fenti ókori tárgyak mellett még számtalan őskori csiszolt kőeszköz, a bronzkori fémművesség remekei (kard, csákányok és karperecek) vagy éppen a honfoglalás kori temetkezéshez kapcsolható aranyozott ezüst ruhavetők is a debreceni egyetemi gyűjtemény részét képezik, amelyek talán majd egy következő cikk témáját is adhatják.

Erősen megrongált dák ezüstfibula (fotó: Lukács Tihamér, DDM)